

Prefață

Încercarea de a defini, cu rigoare științifică, conceptul de „libertate a dreptului” ține, cel mai probabil, de domeniul utopiei. Dar asta nu exclude dorința pasionaților dreptului de a se lansa în abordări de natură filosofică, fandări cu „florete” (mai mult sau mai puțin flexibile) înțepând „pieptul” ideilor cu substrat de filosofie antică.

De la Cetatea idealizată a lui Platon, cu împărțirea sa pe caste perfect armonizate, până la peripatetismul aristotelian, ba chiar coborând și mai adânc în timpurile greilor Antichității, până la Socrate, noțiunea de dreptate ne este prezentată ca un postulat de nerăsturnat: fiecare ființă umană trebuie să-și accepte înzestrarea oferită de natură și, totodată, să o pună în valoare în folosul societății. Fiecare individ conlucrând pentru binele Cetății după măsura calităților sale fizice și intelectuale.

De-a lungul epocilor, conceptul acesta al dreptății a căpătat felurite ductilități în „laminorul” teoriilor de natură teologică, politică, sociologică etc.

Dacă chintesența dreptului rezidă în apărarea dreptății, libertatea dreptului cărei sferă este circumscrisă oare?

O putem „grefa” pe vasta „epidermă” a valorilor religioase universale,

eterică, abstractă și distantă, o putem coborî în mundan, în iarmarocul pestriț al politicii, acolo, la vârful Cetății – sau poate ni se va dezvălui, ușor prăfuită și descumpănită, de sub noianul (birocratic) de legi, cerneală și hârtie din tribunalele oamenilor...?

Plaja de posibile răspunsuri poate fi una foarte amplă, greu de explorat (exhaustiv) între paginile unei singure cărți.

Prin eseurile din această carte, sub penița sceptică a unui condei care stăpânește atât o rigoare profesională construită pe parcursul anilor de exercițiu juridic, cât și măiestria scriiturii omului de cultură zidit prin intermediul numeroaselor lecturi, experiențe de viață și devotamentului pentru valorile umane autentice, autorul își asumă o misiune deopotrivă nobilă și ingrată: încercarea de a aduce în planul concretului... *Inefabilul* (nu aparține Libertatea – chiar și a dreptului – sferei *Inefabilului?*), precum și incisivitatea (dureroasă pe alocuri) menită a ne trezi din apatia resemnată prin lentila căreia privim, de cele mai multe ori, legile, justiția și, în general, întreaga societate.

O lucrare specială care nu are pretenția de a reprezenta un panaceu pentru beteșugurile timpurilor noastre, o carte

care invită cititorul, cu eleganță și calm filosofic, dincolo de reflecțiile de natură juridică, la reflecții profund ontologice, o carte semnată de un profesionist desă

vârșit, dar, înainte de toate, de un Om căruia „nimic din ceea ce este omenesc nu îi este străin”.

Luisa Chelaru

Libertatea Dreptului

Motto:

„Puterea corupe inevitabil rațiunea”.

(Immanuel Kant)

A rosti sintagma **libertatea dreptului** te expune unei critici întemeiate a unui cititor avizat care depistează de la întâia rostire și până la capătul ideii că, de fapt, libertatea este un concept care ține de morală și etică, de voință, iar dreptul este rațiunea după care se mișcă realul social. Separația celor doi termeni, deși anunțată de gânditorii antici, a fost expres delimitată de Immanuel Kant în *Critica rațiunii practice* și într-o serie de alte studii care au ca obiect statul universal sau pacea eternă.

Așa fiind, aceste noțiuni au fost cunoscute și s-au făcut încercări de clarificare, multe în timp, dar niciodată până la capăt, ca atare, libertatea dreptului cred că are efectiv în continuare dreptul la dezbateri, la clarificări, la rațiune, la sensibilitate și, evident, la logică. Deși sunt bătute în cuie de sute de ani ca un fel de axiome divine aceste noțiuni au fost, au rămas, sunt și probabil, vor fi întotdeauna dinamice și complexe, sensibile la implicații, la interpretări, la efecte. Așa cum este viața.

Cu asumarea acestui risc, menținem sintagma care reprezintă însuși titlul

prezentei încercări și străduindu-ne pe parcursul textului să păstrăm intact înțelesul **libertății** ca fiind o categorie morală ivită din suflet și afecte, din căldura și regulile conviețuirii, iar **dreptul** ca fiind o operă a rațiunii excepționale a umanului și istoriei omului social, o metafizică.

Fără a cunoaște profund evoluția și acceptele care s-au dat în istorie unor termeni suntem pasibili de polisemie confuză, de concluzii arbitrare. Nu este întâmplătoare referința aleasă, respectiv gândirea clasică kantiană, întrucât ideile filosofului au stat și rămân fundamentul creării Uniunii Europene. Această convingere ne întărește supoziția că realitatea se conformează ideii și nu invers. De aceea, am susținut mereu că dreptul, care este idee rațională, supune realul și nu se ivește din acesta, cu toate că empiria interpretativă tinde să accepte teoria inversă.

Este necesar să amintim că sistema filosofică și analitică lui Kant aveau drept temei conceptul de libertate, dar și de fericire a omului și a națiunilor. În sinteză, filosoful a găsit drept soluție pentru

libertatea omului, ca stare necesară pentru fericirea sa, **statul universal**. Ideea a prins corp în multe minți luminate europene sau de factură culturală occidentală și, iată, se discută astăzi despre un guvern mondial sau despre un supra-stat, iar Uniunea Europeană este deja o experiență construită pe modelul propus de filosof.

De remarcat că voința instaurării unei asemenea guvernări universale are drept temei ideea de contract inter-statal, iar statele sunt guvernate prin constituția care, la rândul ei, este rezultatul contractului social. Concepția contractului social ca temei abstract al mandatului acordată puterii politice pentru a decide era larg răspândită în Europa, astfel încât însuși Kant asimilează și include sistemic idei ale lui Grotius, Hobbes, Locke sau Rousseau. Ceea ce îi unește pe aceștia este, nu doar veacul vieților lor, ci apartenența la același limbaj, fiecare dintre aceștia fiind filosofi și filosofi ai dreptului sau exegeți juriști.

Se vede cu ochiul liber că luminatul veac al XVIII-lea a influențat fatalmente forma pe care o are astăzi lumea noastră, dreptul și structura politică a lumii contemporane. În fierberea aceluși secol revoluționar s-a creat limbajul specific lumii noi: avem deci ideea de contract social, de constituție, de separație a puterilor, egalitatea, drepturile omului abia răsădite pentru omul modern, dreptul interna-

țional la debutul forței sale și, peste toate, convingerea că exportul acestor idei va salvarda lumea și ororile conflictelor sale. Inovații în limbajul de analiză a realului social, nu mai sunt posibile. Secolul al XVIII-lea ne-a oferit un algoritm conceptual la fel de influent pentru istoria occidentală pe cât a fost metafizica lui Aristotel pentru Evul Mediu.

În „Ideea unei istorii universale dintr-un punct de vedere cosmopolit”, redactată de filosof după Revoluția Franceză, Kant sugerează că istoria umanității tinde către un scop ascuns, necunoscut indivizilor, dar care ține de însăși natura ei. Această natură conduce la realizarea efectivă a păcii eterne, iar dacă nu înfăptuiește în realitate acest țel, istoria poate fi privită în chip convenabil ca și cum l-ar fi înfăptuit. Supoziția kantiană, făcând apel implicit la ideea de progres social, constă în ideea că ființele raționale se unesc într-o societate în care toate antagonismele sunt apoi depășite prin intermediul unei „constituții civile (!!)

absolut drepte”. Această reclamă și relații între state ale căror „fricțiuni” sunt depășite prin ceea ce Kant numește o **ligă a națiunilor**.

Liga națiunilor s-a făcut în 1919 și a precedat Organizația Națiunilor Unite, dar iată, nu avem și o constituție „absolut dreaptă”, nu avem egalitatea și libertate a statelor nici măcar în cadrul Uniunii Europene. După crearea Ligii Națiunilor,

ca un afront parcă la ideile generoase și pacifiste care se doreau un alt mod de gândire politică, s-a petrecut Războiul al II-lea mondial. Chiar dacă realul este creația ideii, acesta își desfide originea rațională tot la fel cum Creația sfârșește prin a-și nega Creatorul.

Pare că noi înșine care susținem că realul se subordonează conceptului și dreptului suntem contrașiși. Așa să fie? Atunci, să revedem teoria kantiană: filosoful însuși a finalizat argumentația sa pentru un stat universal și o pace eternă în mod aporematic. Însuși autorul acestui sistem a sfârșit ideatic în încrengătura stufoasă a conceptelor fără a avea certitudinea că lucrul este realmente posibil. Tocmai de asta afirmă: „o idee nu este nimic altceva decât conceptul despre o perfecțiune ce nu se găsește încă în experiență”.

Kant nu a fost contrazis de realitate, ideea kantiană a ligii națiunilor nu a fost o anticipare, ci o creație. Am sesizat adesea spunându-se că filosoful a intuit, a anticipat ce va urma. Or, tocmai Kant are paternitatea idee ca atare, deci ar fi corect să spunem că, da, Kant a creat Liga națiunilor, chiar dacă efortul propriu-zis l-au făcut alții, inclusiv Nicolae Titulescu, ministrul român de externe de la acea vreme.

Păstrăm, deci, drept valabilă concluzia că ideea și dreptul creează realitatea. Revenind pe plaiurile noastre, să ne

amintim că prima Constituție am avut-o înainte de a fi independenți, în anul 1866 pe când țara nici nu se chema România. Ne înscriam în efuziunea europeană a națiunilor care se galvanizau în crucea ideilor de libertate. De curând regat, primul act fundamental era al națiunii române care și-a arogat cu temei suveranitatea. Libertatea și independența au venit la puțină vreme.

Pe de altă parte amintim că oamenii se luptă de când există ei pe Terra pentru libertatea lor. Toate mișcărilor mari, populare, și chiar toate revoluțiile – de la Revoluția franceză, la cea socialistă și la cea contra-socialistă de care se vorbește în România de la 1989 încoace – nu au făcut altceva decât să scrie cuvântul **libertate** pe steagul sub care au pornit la luptă împotriva celui alt steag, al celor de la putere, să-l clameze zi și noapte, să umple bibliotecile și ecranele televizoarelor cu el, să-l matematizeze, să-l treacă prin cognospațiu și prin cyberspațiu, să-l strige în Piața Libertății, în Piața Victoriei și sub acoperișul lui, să-i facă țândări orice conținut, orice logică, orice fundament și orice măsură. Nu există libertate în afara condiției umane și nici condiție umană fără înțelegerea necesității condiționării libertății. Această condiționare este pe de-o parte, una de tip endogen, provenind din interioritatea procesualității ființării omului, ca o caracteristică a sinelui conștient de sine și, pe de

altă parte, ca parametru al măsurii (înțeleasă ca obiectivare și subiectivare a cunoașterii, înțelegerii și acceptării limitelor, pentru înțelegerea drumului și prevenirea conflictelor previzibile și aleatorii).

Cred cu convingere că pentru o țară sau o națiune supusă, libertatea se traduce prin neatârnamare, prin capacitatea de a decide singură pentru sine modul în care să își croiască destinul economic, politic, juridic, forma de guvernământ etc. Cu alte cuvinte, libertatea unei națiuni se suprapune până la identificare cu suveranitatea (asupra acestei teze vom reveni, în mod sigur).

Pentru că astfel au stat lucrurile, alegând în mod liber un model constituțional, belgian la acea dată, noi am anticipat asupra libertății noastre înseși. Ca atare, sintagma „libertatea dreptului” se configurează ideatic în această formă de cerc: libertatea este cauza și în același timp efectul dreptului. Teza se menține pentru orice situație, nu doar aceea particulară a momentului primei noastre constituții. Când survin ingerințe în libertatea de a legifera într-o țară, aceasta se cheamă știrbirea libertății, deci suveranității și aglutinarea dreptului specific și național cu texte improprii și străine.

În conformitate ce tezele kantiene ale contractului supra-statal, statul universal sau ceea ce avem acum, Uniunea ca federație, se poate realiza prin garanția

clară a libertății tuturor statelor componente. Orice știrbire a libertății unuia dintre state transformă dreptul și legea în drept ivit din forță, deci însăși structura suprastatală pierde din legitimitate și nu mai are trăsătura unei construcții care garantează teza fundamentală a egalității și libertății.

Principiile Uniunii sunt generoase, știm cu toții, dar vedem totodată cum se calcă permanent peste regula jocului democratic statutar în procesul decizional. Între idee și real separația este flagrantă. Încă iese fum din lupta și controalele dintre dreptul european și dreptul intern și disputa asupra raportului de întâietate. Dreptul intern al României a pierdut în defavoarea libertății dreptului, în defavoarea libertății și egalității parteneriale în genere.

Spuneam la început că citim libertatea în cheie kantiană și este un concept care ține de morală și afecte, de voință. Dacă o țară a intrat bucuroasă în acest parteneriat contractual suprastatal care este Uniunea Europeană și este tratată inegal, va resimți exercițiul de autoritate și constrângere ca pe un complex contendent și frustrant. Va fi, în aceste condiții, doar o chestiune de timp până când uniunea însăși va deveni indezirabilă unor state nedreptățite, și anume nedreptățite în libertatea dreptului lor.

Credem că frustrările economice pot fi surmontate mult mai ușor decât

frustrarea legitimității și libertății dreptului. Dacă anumiți actori politici și publici ar avea destulă cultură juridică, obligatorie pentru o prestație de calitate și anvergură, ar dibui rapid în „*De l'esprit des lois*”, tratatul baronului de Montesquieu, că principiile legalității sunt aceleași în orice patrie, dar diferențele specifice sunt inerente și miraculoase și respectul lor condiționează o bună relație de cooperare. Diferențele, pentru a fi explițiți, țin de cultura, temperamentul, istoria, geografia unui stat și el sunt intangibile pentru că țin de ființa intimă a unui stat.

Ne amintim de fascinația pe care a exercitat-o Uniunea Europeană în anul 2004 când devenisem membri și bucuria s-a revărsat pe străzi, iar statul român își dăduse obolul, asumase toate condiționările. Astăzi este vizibil un scepticism ce însoțește ca o umbră Uniunea, iar acesta amestecă nota ușuratică și ironică a pamfletului cu strigătul de suferință pentru că suntem înșelați în atributul libertății noastre acum și am fost furați de la ochi, în trecut.

Pentru cine a citit cu atenție istorie, mai cu seama fascinanta istorie a imperiilor, știe că acestea mor din inima lor, iar moartea debutează totdeauna cu diluarea legii. Imperiului roman însuși, creatorul dreptului așa cum ne-a parvenit prin moștenirea culturii universale, din sucombarea esenței legii proprii a început a

muri. La Roma, legea avea un atribut al credinței, era ea însăși sacră. Alte imperii au stârnit, în copilăria lor, îndoieli asemănătoare.

Immanuel Kant știa istoria imperiilor și cauzalitatea complexă a morții lor. Sistemul său care ne-a lăsat nouă o întreagă terminologie și disciplină ideatică presupunea o pace eternă care se aseamănă cu ieșirea din istorie propriu-zisă, cu sfârșitul istoriei așa cum o știm. Pacea și supra-statul kantian sunt idealuri utopice, atâta vreme cât se nasc încă lideri profetici, și câtă vreme națiunile, *in suo spiritu*, sunt combatante în lupta pentru putere și întâietate.

Oricum ar fi concepută lumea nouă a post-adevărului, toate teoriile au viața scurtă pe lângă cea nemuritoare a dreptului. Principiul „*sum quiquq tribuere*” va pieri odată cu legea gravitației, iar dacă nu se dă fiecăruia ce i se cuvine, atunci se naște libertatea ca fiecare să ia ce i se cuvine; dialectica juridică și istorică eternă.

Din disputa aprigă a idolilor ciopliți ai Vechiului Testament cu șoapta divină care a rostit și a dictat decalogul, dintre furia curiilor și sacerdoții care păstrau oracolul legii a ieșit și s-a confirmat **dreptul**. S-a revelat ca o stihie și a devenit aerul și viața popoarelor, cu forme specifice fiecăruia.

Pentru a coborî în actual și în corpul legii așa cum se confirmă, ar fi poate

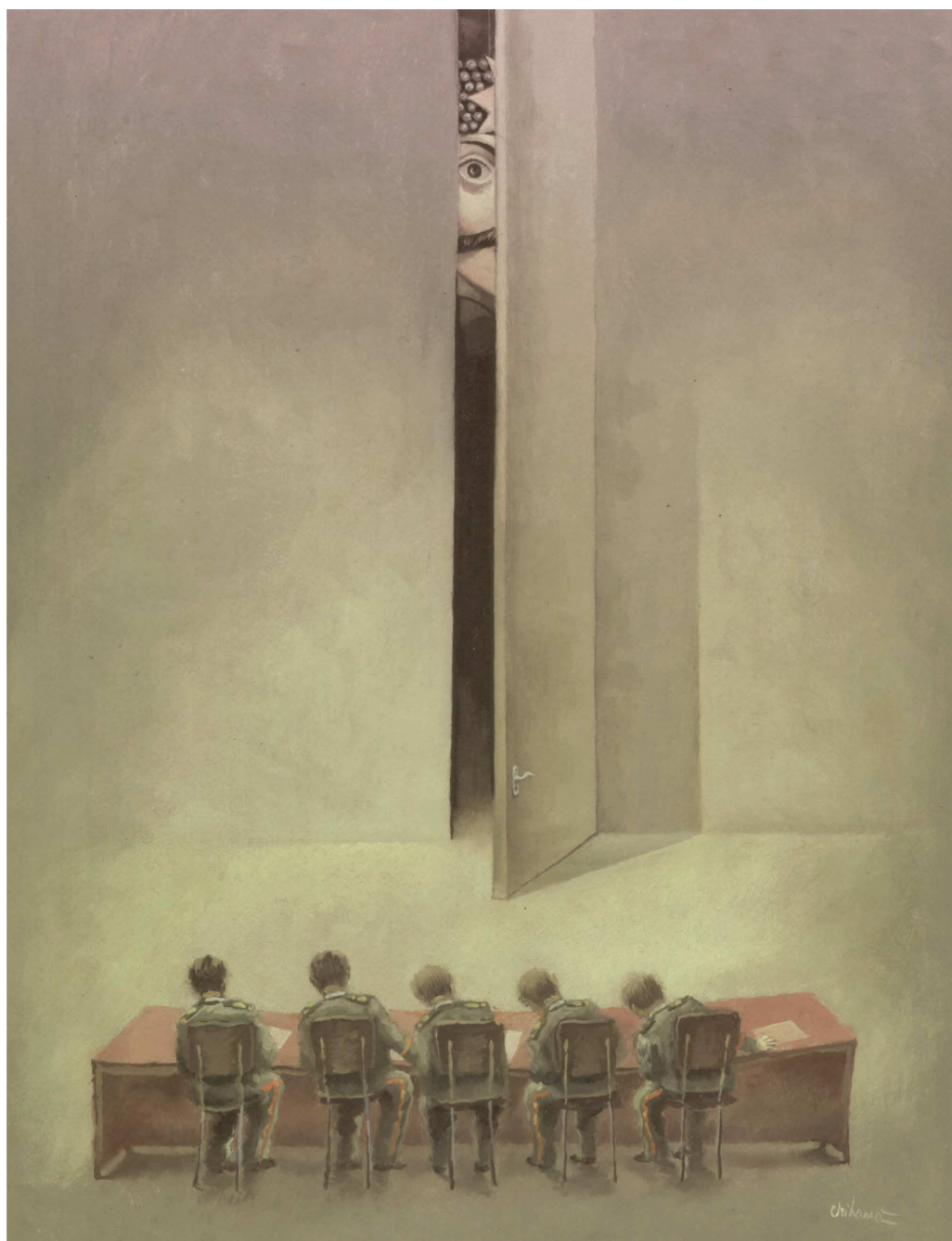
cazul să distingem în categoria libertății dreptului, cât/ce aparține persoanei și cât incumbă statului din această libertate. Concret, libertatea dreptului nu coincide pentru individ cu libertatea personală, cu toate componentele sale. Libertatea dreptului se manifestă în momentul când este posibilă alegerea legii aplicabile, în contracte, în cazul conflictului de lege în cauze cu element de extraneitate sau, de exemplu, la schimbarea unor legi organice, când a devenit factuală posibilitatea de opta între Codul civil nou și cel vechi.

Libertatea de a alege este punctuală și rarisimă pentru individ, dar ubicuă și esențială pentru comunitatea statală. În acest caz libertatea dreptului presupune și include suveranitatea. Este important că deschiderea filosofică și teoretică a sin-

tagmei înseamnă și altceva, **este oglinda istorică a conceptelor juridice specifice limbii române și reflectările ei în memoria generațiilor.**

Corolar de actualitate: merită semnalat că mișcarea suveranistă nu este autonomă, nu s-a ivit din ideologii noi sau din criză de ideologie, ea a fost generată de un comportament abuziv practicat de cei care astăzi acuză posibile dizidente în corpul unional european. Suveranitatea este o reacție, un răspuns, este ivit de energia bună a sufletului națiunilor frustrate care suferă.

Suveranismul este un curent benefic atâta timp cât nu este confiscat de forțe obscure și impure care ar putea deforma esența ideii libertății dreptului intern al statelor.

„Curtea Marțială”, 2019, Seria „Portrete”, autor: Florian Doru CRIHANĂ, Palatul de Justiție

„Fuga”, 2019, Seria „Portrete”, autor: Florian Doru CRIHANĂ, Palatul de Justiție

Credința este doar știință. *FIDES ENIM SCIENTIA JUSTUM**

Motto:

„Omul dorește să știe tot ce se poate ști; deci să cercetăm,
să căutăm, să aflăm, să știm”.

(Dimitrie Cantemir)

Titlul acestui șir de articole „Zidul Culturii Juridice” are în vedere o multitudine de aspecte, generate în principal de ideea incorectă, în opinia mea, conform căreia, există epoci ciudate în evoluția societății, cum e cea actuală, în care omenirea pare a intra într-o suavă disoluție. Personal cred, și o afirm și în acest prim editorial din ediția nouă a revistei noastre „Palatul de Justiție”, că atunci când este vorba de conceptele constante ale dreptului, acestea nu pot dispărea, nici măcar nu se pot dilua.

Nu există, în mod evident, oricât ar încerca unii să o arate, disoluția conceptului și nici a principiilor dreptului. Asta deoarece, chiar și în momentele de criză gravă, omul rațional nu dispăre, nu piere. „Zidul...” se referă, printre altele, și la limbajul specific dreptului, pe care noi, cei de astăzi, suntem chemați, fiecare cu propriile sale arme, să îl apărăm. Și vorbesc aici despre noi, juriștii de toate categoriile și de toate profesiile, care nu suntem nici psihologi, nici sociologi dar, spun eu, suntem în plan esențial, apără-

tori ai Omului și a intereselor sale fundamentale.

Recunoscând asta, cred că pot afirma cu caracter de certitudine că invitația provocatoare pe care am lansat-o în spațiul public de ceva vreme, solicită efort intelectual pentru dezbateri: drept și cultură. Și nu ne referim neapărat numai la cultura juridică. Aceasta se obține de regulă, prin asumarea la parametrii cei mai elevați a programelor universitare tot mai complexe, și desigur, la toți cei care mai mult sau mai puțin titrați au devenit juriștii cu diplomă și înțeleg, sau pot pretinde chiar, vorbind despre drept și cultură... cultura dreptului.

Există aproape axiomatic obiceiul să susținem, poate uneori chiar în cunoștință de cauză că nici acuzarea, nici apărarea, nici judecata, nu se fac simplist și reductiv la sintagme halucinante de categoria: „În baza art. X, raportat la art. Y lit. a), b), c) ... f), coroborat cu art. Z din legea K completată și modificată prin O.U.G. nr. 100 din data de ..., revizuită prin H.G. nr. O din data de ... și în respectarea RIL